

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Розкрито суть та основні підходи до визначення наукової категорії «інвестиційний ресурс». На основі дослідження теоретичних та практичних наукових робіт проведено оцінку методик формування й використання інвестиційних ресурсів аграрних підприємств. Систематизовано основні підходи до формування інвестицій для підприємств у цілому та зокрема у сільському господарстві. Оцінено специфіку формування інвестиційних ресурсів у сільському господарстві України у сучасних умовах, дано характеристику основних джерел формування інвестицій в аграрну сферу відповідно до специфіки національної економіки.

Постановка проблеми

Формування інвестиційних ресурсів – базова проблема організації виробничого процесу в умовах ринкової економіки. Відповідно з процесом інвестування створюється сам процес виробництва, а пропорційно йому – і віддача від інвестованого капіталу. Питання пропорції вкладення інвестицій, джерел їх формування, розподілу, відповідно до стратегії підприємства та ефективності інвестування, завжди були центральними для дослідження економічних процесів господарської діяльності підприємств. Наразі проблема формування та ефективності інвестиційних ресурсів стає особливо важливою в наслідок нестабільності формування сучасної економіки України. Особливо гостро питання інвестиційних ресурсів постає в рецесивних галузях, у тому числі і сільському господарстві, адже їх розвиток порушено внаслідок глибоких кризових процесів. Тому, оцінка можливостей виходу у рецесії галузі в цілому та її окремих підприємств є важливим елементом сучасних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Базові концепції інвестиційної діяльності досліджуються у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів: В. І. Бірмана, І. О. Бланка, А. А. Пересади, Г. М. Підлісецького, В. В. Ковальова, П. Т. Саблука, М. І. Савлук, О. Ю. Старикова, Дж. М. Кейнса, О. Л. Смірнова та ін. Основними рисами проведених наукових досліджень є їх узагальнююча характеристика інвестиційної діяльності, що ґрунтується на теоретичних положеннях та описання процесів інвестування як позавиробничого елементу діяльності

підприємств. Відповідно до змінюваності економічних умов господарської діяльності, проблеми постійного удосконалення теорії та практики інвестиційного механізму, в тому числі і для сільськогосподарських підприємств, вимагають постійних додаткових досліджень, що й зумовило спрямованість нашої наукової роботи.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Методичною основою наукового дослідження виступають теоретичні та методичні фундаментальні положення економічної теорії, а також наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених з питань інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. У процесі дослідження використано такі методи: структурно-логічного аналізу – для дослідження теоретичних підходів до трактування сутності інвестицій, системний підхід – для структурування джерел фінансування; діалектичний метод – при обґрунтуванні вибору системи показників.

Результати досліджень

Формування інвестицій у виробничому процесі – початкова умова організації виробництва будь-якого підприємства. Постійне вливання капіталу у ході виробничого циклу також вимагає регулярного інвестування для відтворення виробничого циклу. Тому, механізм формування інвестиційних ресурсів в ході економічної діяльності підприємств, з досягненням максимальної ефективності від їх використання, є базовою умовою організації діяльності фірм.

Найбільш чітко виявлена сутнісна характеристика інвестицій та їх подвійність у Дж. Кейнса: з одного боку, він бачить у них величину акумульованого доходу з метою накопичення та обсяг ресурсів, тобто потенційний інвестиційний попит. З іншого боку, інвестиції виступають у формі вкладень (витрат), які визначають приріст вартості капітального майна, тобто як реалізовані попит та пропозиція. Крім того, Дж. Кейнс трактував інвестиції як «поточний приріст цінностей капітального майна внаслідок виробничої діяльності даного періоду». Це «...та частина доходу за даний період, яка не була використана для споживання» [2].

Для сільськогосподарського виробництва, відповідно до Закону «Про інвестиційну діяльність», інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [1].

Аграрний сектор України, будучи у стадії депресивного розвитку, вимагає значної кількості фінансово-інвестиційних ресурсів як бази реалізації ефективного механізму виробничих відносин. Від об'єму та складу фінансово-інвестиційних ресурсів залежить ефективність як інвестиційної, так і усієї господарської діяльності підприємства. Таким чином, можна стверджувати, що

від фінансово-інвестиційних ресурсів залежить і весь потенціал підприємства. За рахунок цих ресурсів здійснюються всі напрями і форми інвестиційної діяльності підприємств. Без формування фінансово-інвестиційних ресурсів організаційно-економічна діяльність будь-якого підприємства неможлива.

Відповідно до Закону «Про інвестиційну діяльність» у вигляді інвестицій можуть виступати такі цінності:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків й виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих ("ноу-хау");
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності [1].

Інвестування – це безперервний процес, який відбувається на всіх стадіях життєвого циклу підприємства та носить регулярний характер. Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень. Основною метою формування фінансово-інвестиційних ресурсів підприємства є задоволення потреб у придбанні необхідних інвестиційних активів та оптимізація їх структури з позиції забезпечення ефективних виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств [3]. Варто відмітити, що сезонність напряму впливає і на об'єм, і структуру фінансово-інвестиційних ресурсів, так як вкладення у виробництво капіталу, а отже й надходження інвестицій, теж нерівномірне. Обсяги інвестиційної діяльності напряму формують масштаби і ефективність функціонування аграрних підприємств, але при цьому варто враховувати і природні фактори виробництва. Тому, визначення потреби у фінансово-інвестиційних ресурсах сільськогосподарських підприємств повинно базуватися не лише на розрахунках обсягів реального та фінансового інвестування, але й враховувати можливі втрати від природних процесів. Окрім того, у сільському господарстві відіграють значну роль витрати майбутніх періодів, які теж повинні враховуватися при оцінці інвестиційних потреб.

Особливістю інвестування в сільське господарство є постійна потреба в інвестуваннях виробничих процесів при сезонній нерівномірності надходжень доходів від організаційно-економічної діяльності. За такої умови виникає необхідність використання різних форм інвестицій в виробництво.

Відповідно до потреби у різних джерелах інвестування можна виділити такі їх джерела для сільськогосподарського виробництва:

- власні фінансові ресурси (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків, грошові нагромадження і заощадження власників підприємства);

- позичкових фінансових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);

- залучених фінансових коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески власників);

- бюджетних інвестиційних асигнувань;

- безоплатних та благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян [1].

Відповідно до наукових досліджень інвестиційні ресурси аграрних підприємств можуть досліджуватися за такими класифікаційними ознаками:

1. *За типом власності* сформовані підприємством інвестиційні ресурси підрозділяються на два основних види – власні і позикові. У системі джерел формування інвестиційних ресурсів такий поділ носить визначальний характер.

Власні інвестиційні ресурси характеризують загальну вартість засобів підприємства, що забезпечують його інвестиційну діяльність і належну йому на правах власності. До власних відносяться також засоби, безоплатно передані підприємству для здійснення цільового інвестування.

Позикові інвестиційні ресурси характеризують сформований підприємством капітал у всіх його формах на поворотній основі. Усі форми позикового капіталу, що використовуються підприємством в інвестиційній діяльності, представляють собою його фінансові зобов'язання, що підлягають погашенню у передбачений термін.

2. *За групами джерел залучення* стосовно підприємства виділяють інвестиційні ресурси, що формуються з внутрішніх і зовнішніх джерел.

Інвестиційні ресурси, приваблювані з внутрішніх джерел, характеризують власні і позикові фінансові засоби, сформовані безпосередньо на підприємстві для забезпечення його розвитку. Основу власних фінансових засобів, сформованих із внутрішніх джерел, складає капіталізована частина.

Інвестиційні ресурси, приваблювані зі зовнішніх джерел, характеризують ту їхню частину, що формується поза межами підприємства. Вона охоплює приваблюваний з боку як власний, так позиковий капітал.

3. *За натурально-речовинними формами залучення* сучасна інвестиційна теорія виділяє такі види інвестиційних ресурсів: інвестиційні ресурси у грошовій формі; інвестиційні ресурси у фінансовій формі; інвестиційні ресурси у матеріальній формі; інвестиційні ресурси у нематеріальній формі. Інвестування капіталу в цих формах дозволено законодавством при створенні нових підприємств, збільшенні обсягу їхніх статутних фондів.

Інвестиційні ресурси у грошовій формі є найбільш розповсюдженим їх видом, приваблюваним підприємством. Універсальність цього виду інвестиційних ресурсів виявляється в тім, що вони легко можуть бути трансформовані у будь-яку форму активів, необхідних підприємству для здійснення інвестиційної діяльності.

Інвестиційні ресурси у фінансовій формі залучаються підприємством у вигляді різноманітних фінансових інструментів, внесених у його статутний фонд. Такими фінансовими інструментами можуть виступати акції, облігації, депозитні рахунки і сертифікати банків і інші їхні види. У вітчизняній господарській практиці залучення капіталу у фінансовій формі використовується підприємствами вкрай рідко.

Інвестиційні ресурси у матеріальній формі залучаються підприємством у вигляді різноманітних капітальних товарів (машин, устаткування, будинків, приміщень, сировини, матеріалів, напівфабрикатів тощо).

Інвестиційні ресурси у нематеріальній формі залучаються підприємством у вигляді різноманітних нематеріальних активів, що не мають речової форми, але беруть безпосередню участь у його господарській діяльності і формуванні прибутку. До цього виду інвестованого капіталу відносяться права користування окремими природними ресурсами, патентні права на використання винаходів, «ноу-хау», права на промислові зразки і моделі, товарні знаки, комп'ютерні програми й інші нематеріальні види майнових цінностей.

4. *За часовим періодом залучення* виділяють два види інвестиційних ресурсів.

Інвестиційні ресурси, приваблювані на довгостроковій основі. Вони складаються з власного капіталу, а також з позикового капіталу з терміном використання більше одного року. Сукупність власного і довгострокового позикового капіталу, сформованого підприємством в інвестиційних цілях, характеризується терміном «перманентний капітал».

Інвестиційні ресурси, приваблювані на короткостроковій основі. Вони формуються підприємством на період до одного року для задоволення тимчасових інвестиційних потреб.

5. *За національною належністю власників капіталу* виділяють інвестиційні ресурси, формовані за рахунок вітчизняного й іноземного капіталу.

Інвестиційні ресурси, сформовані за рахунок вітчизняного капіталу, характеризуються найбільшим числом джерел. Цей вид інвестиційного капіталу, як правило, більш доступний для підприємств малого і середнього бізнесу.

Інвестиційні ресурси, сформовані за рахунок іноземного капіталу, забезпечують, в основному, реалізацію великих реальних інвестиційних проектів підприємства, пов'язаних з їхнім перепрофілюванням, реконструкцією чи технічним переозброєнням. Хоча обсяг пропозиції капіталу на світовому ринку досить значний, умови його залучення вітчизняними суб'єктами господарювання

у господарських цілях дуже обмежені у силу високого рівня економічного і політичного ризику для іноземних інвесторів.

6. *За цільовими напрямками використання* виділяють: інвестиційні ресурси, призначені для використання у процесі реального інвестування, їхній обсяг і структура плануються окремо за кожним реальним проектом у рамках сформованої інвестиційної програми підприємства.

Інвестиційні ресурси, призначені для використання у процесі фінансового інвестування, їхнє залучення спрямоване на досягнення цілей чи формування реструктуризації портфеля фінансових інструментів інвестування підприємства.

7. *Щодо забезпечення окремих стадій інвестиційного процесу.* За цією ознакою виділяють такі види інвестиційних ресурсів: інвестиційні ресурси, що забезпечують передінвестиційну стадію; інвестиційні ресурси, що забезпечують інвестиційну стадію; інвестиційні ресурси, що забезпечують постінвестиційну стадію [1, 3, 4].

Основними напрямками реалізації державної стратегії інвестиційного забезпечення сталого розвитку сільського господарства України ми вважаємо формування системи удосконалення механізмів реалізації державної інвестиційної політики. В. Я. Амбросов, В. М. Онегіна для забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ пропонують використання коштів державного бюджету на розвиток сортопробувальних, сортодослідних, племінних установ, навчальних закладів, підприємств та організацій; водні меліорації; залісення земель, що виводяться із сільськогосподарського обороту, запровадження ґрунтозахисних систем обробітку ґрунту з контурною організацією території; формування механізму підтримки інвестицій особистих селянських господарств; створення умов для пріоритетного розвитку тваринництва, насамперед м'ясного та молочного скотарства за рахунок коштів державного бюджету, кредитів і капіталу інвесторів; забезпечення стабілізації й посилення ролі кредитного механізму при формуванні джерел фінансування інвестицій у сільське господарство; усунення перешкод у діяльності іноземних інвесторів у сільському господарстві з дотриманням національних інтересів; сприяння процесу створення на обезлюднених сільських територіях відокремлених фермерських садиб та їх автономного ресурсного забезпечення; надання депресивним сільським регіонам статусу територій пріоритетного розвитку, що, згідно із законодавством, передбачає пільги інвесторам; посилення рівня захисту прав інвесторів, а також власників земельних ділянок і майнових об'єктів; здійснення заходів щодо фінансування розвитку матеріально-технічної бази наукових установ агропромислового комплексу на рівні не менше 6 % від вартості їх основних засобів [5].

У рамках даних програм було сформовано Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року, основними завданнями якої є

забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності. У процесі виконання Програми формується інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграції України у міжнародний економічний простір [6].

В рамках державного регулювання інвестиційних процесів у сільському господарстві даною Програмою передбачено: розроблення й виконання державних, регіональних та інших програм розвитку галузі; досягнення випереджувальних темпів приросту інвестицій за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел; формування інвестиційної підтримки фермерських господарств з першочерговим її спрямуванням на реалізацію інноваційних проектів; використання на конкурсних засадах бюджетних коштів для інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку села; створення економічних умов для розвитку органічного землеробства; фінансування розвитку матеріально-технічної фінансової підтримки підприємств у придбанні матеріально-технічних ресурсів; фінансова підтримка виробництва продукції тваринництва та рослинництва; бази наукових установ агропромислового комплексу у обсягах, які щороку становлять не менш як 6 відсотків вартості основних засобів; урегулювання амортизаційної політики у господарствах, що орендують майно [7].

Оцінюючи, на основі табл. 1, плановий обсяг державного фінансування на розвиток сільського господарства України, відмітимо, що основну суму для реалізації програми – 94,22 %, планується виділити з державного бюджету, при цьому на останній етап програми буде витрачено 62,71 % загальної суми фінансування. З оглядом на те, що дана Програма є вже діючою, варто зауважити, що на даний момент її фінансування має деякі труднощі внаслідок поглиблення кризових явищ в економіці України.

Таблиця 1. Структура фінансування Державної цільової програми розвитку села на період до 2015 р.

Джерела фінансування	Обсяг фінансування		2011–2015 рр.		Питома частка інвестування у 2011–2015 рр. до загальної суми програми
	млн грн	у % до суми	млн грн	у % до суми	
Державний бюджет	120751,0	94,22	75728,0	93,83	62,71
Місцеві бюджети	11,2	0,01	0,7	0,00	6,25
Інші джерела	7402,4	5,78	4982,9	6,17	67,31
Усього	128164,0	100,00	80711,0	100,00	62,97

Джерело: опрацьовано автором на основі [6].

Прогнозується, що здійснення заходів, спрямованих на формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку сільського господарства, забезпечить надходження близько 20 млрд гривень інвестицій у галузь з 2015 року [8].

У сучасних умовах господарської діяльності розвиток сільського господарства не може бути успішним без масштабного й ефективного інвестиційного забезпечення всіх сфер діяльності аграрних підприємств. Використання на сучасному етапі у виробництві власних, залучених та позикових інвестицій аграрними виробниками не у повному обсязі задовольняють потреб у забезпеченні капіталом, незважаючи на поступові позитивні зміни у даному процесі.

Для реалізації перспективної стратегії ефективною стабілізації та розвитку галузі сільського господарства в Україні наразі потрібно розширяти джерела інвестиційного забезпечення розвитку аграрного виробництва, у першу чергу, через державну підтримку [9].

Для забезпечення ефективного розвитку сільського господарства у подальшому є нагальна необхідність значних змін інвестиційного забезпечення економічної діяльності всіх суб'єктів господарювання галузі. З метою сталого розвитку галузі потрібно, щоб обсяги інвестиції в основний капітал, за розрахунками М.І. Кісіля, у 2015 р. становили 30, а у 2020-му – 45 млрд грн. За розрахунками, на 1 грн інвестицій в основний капітал сільського господарства у 2011–2015 і 2016–2020 роках можна одержати, відповідно, 1,71 та 1,51 грн приросту валової продукції галузі. З метою інвестиційного забезпечення розвитку шляхової мережі у сільській місцевості на ці цілі у 2012–2020 роках необхідно спрямувати 7,2 млрд грн інвестицій, зокрема у 2012–2015 рр. – 2,9, а 2016–2020-х – 4,3 млрд грн.

Систематизуючи дослідження вітчизняних та іноземних вчених, відмітимо, що, залежно від форми залучення інвестиційного капіталу, можна виділити такі методи формування інвестицій, приведені на рис. 1: самофінансування, акціонування, кредитне фінансування, бюджетне фінансування, фінансування за рахунок безоплатних внесків, змішане фінансування [11, 12, 13, 14].

Специфічним напрямком державного регулювання інвестицій є державний інвестиційний кредит як сукупність кредитних відносин, у котрих кредитором виступає держава, а позичальником - підприємства, які належать до державної форми власності. Така система кредитів здійснюється через надання бюджетних позик безпосередньо до використання міністерствам та відомствам у вигляді цільових капітальних вкладень виробничого призначення [15].

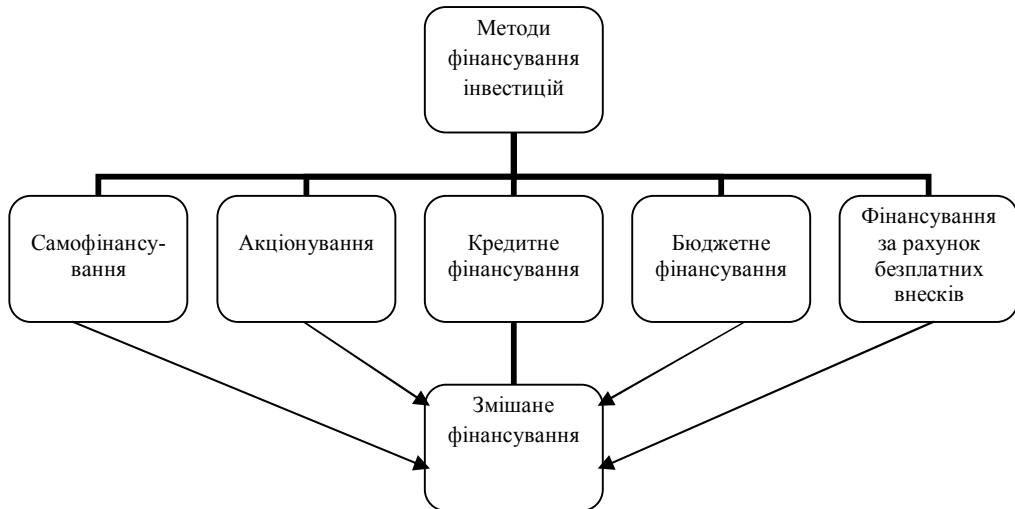

Рис. 1. Класифікація методів інвестування підприємств

Джерело: систематизовано автором на основі [16, 17].

Також він може здійснюватися іншим державним органом виконавчої влади з метою інвестування об'єктів аграрного виробництва, будівництво котрих здійснюється на конкурсній основі. Можливе застосування такого кредиту і для фінансування вже початих перспективних будов, здійснення технічного переоснащення та реконструкції діючих потужностей в аграрних підприємствах державної власності [18, 19, 20].

Висновки та перспективи подальших досліджень

У сільському господарстві інвестиції є складним багатофакторним процесом, який має значні особливості внаслідок специфіки аграрного виробництва. Тому, їх формування та використання у господарській діяльності вимагає повної відповідності до організаційно-економічних умов діяльності сільськогосподарських підприємств.

На основі проведених вище досліджень, відмітимо, що система державної підтримки інвестиційного механізму у сільському господарстві України є ще дуже недосконалою і вимагає постійного доопрацювання та розробки нових механізмів. Основними напрямками подальшого її розвитку ми можемо назвати: сформувати більш ефективні принципи розподілу бюджетних коштів з контролем їх використання та недопущенням корупції; запровадити дієвий механізм співпраці сільськогосподарських товаровиробників та державних організацій і підприємств у сфері виробництва, зберігання, переробки й кінцевої реалізації сільськогосподарської продукції на основі залучення у програмах розвитку галузей та агроформувань державної фінансової підтримки;

сформувати такі умови інвестування, при яких кошти будуть ефективно використовуватись не лише в виробництві, але й в наукових дослідженнях, дорадчій діяльності, аграрній освіті, розвитку соціальної сфери села та сільських територій; через запровадження програмно-цільового методу формування та використання бюджетних коштів забезпечити зростання ефективності видатків державного бюджету на стимулювання розвитку аграрного сектора національної економіки; постійно контролювати ефективність виконання діючих бюджетних програм, скасовувати неефективні програми та перерозподіляти кошти відповідно до стратегії державної підтримки сільського господарства України.

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» Верховної Ради України; Закон від 18.09.1991, № 1560-XII (редакція станом на 06.12.2012)/ Відомості Верховної Ради України, 1991, № 47.– ст. 646.
2. *J.M. Keynes. General Theory of Employment, Interest, and Money. London. 1936. – 403 с.*
3. *Лаврук В. В. Розвиток та інвестування сільськогосподарського виробництва України / В. В. Лаврук // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 88.*
4. *Пурій Г. М. Інституційне забезпечення розвитку фінансового ринку / Г. М. Пурій // – Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 95.*
5. *Амбросов В. Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України в СОТ / В. Я. Амбросов, В. М. Онегіна // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 15–24.*
6. Постанова «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року»: затверджена КМУ від 19 вересня 2007 р., № 1158 {Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ, № 1390 (1390-2011-п) від 28.12.2011). Електронний ресурс, режим доступу [<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>];
7. *Старик Д. Э. Расчеты эффективности инвестиционных проектов: учебное пособие. – М.: ЗАО "Финстатинформ", 2001. – 131 с.*
8. *Збарський В. К. Державна підтримка сільського господарства / В. К. Збарський, В. П. Горьовий // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 74–80.*
9. *Плескач В. Л. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку // В. Л. Плескач, А. В. Кулик // Фінанси України. – 2009. – № 10. – С. 27–35.*
10. *Мескон М. Х. Основи менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури // Пер. с англ. – М.: «Дело», 1992. – 702 с.*
11. *Ван Хорн Дж. К. Основи фінансового менеджмента / Дж. К. Ван Хорн, Д. М. Вахович // М.: Вільямс, 2001. – 992 с.*

12. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : монографія / О. Є. Гудзь // – К.: ННЦІАЕ, 2007. – 578 с.

13. Дем'яненко С. І. Економіка і організація агропромислових формувань / С. І. Дем'яненко, М. Й. Хорунжий, О. Г. Боброва, П. В. Коваль // Київ, КНЕУ, 2006.

14. Черкашина М. В. Шляхи підвищення ефективного використання виробничих ресурсів в сільськогосподарському підприємстві / Ринкова трансформація економіки АПК: кол. монографія у чотирьох частинах. / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева // – Ч. 2. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. – К.: ІАЕ, 2002. – С. 370–375.

15. Економіка підприємств АПК: навч. посіб. для вузів / за ред. С. Л. Дусановського, В. М. Олійника, Т. Г. Дудара // – Тернопіль, 1997. – 260 с.

16. Захарін С. М. Інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів / С. М. Захарін // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 43–51.

17. Стецюк П. А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств / П. А. Стецюк // Монографія. ННЦ «Інститут аграрної економіки». – Київ, 2009. – 369 с.

18. Ринкова трансформація економіки АПК: Кол. монографія у 4 ч. / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева // – Ч. 3. Фінансово-кредитна система. – К.: ІАЕ, 2002. – 477 с.

19. Місевич М. А. Потенційна (ресурсна) конкурентоспроможність високоаграрних сільськогосподарських підприємств Житомирської області / М. А. Місевич // Економіка АПК. – № 3. – 2007. – С. 126–132.

20. Березівський П. С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський, Н. П. Особа, З. П. Березівський // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 18–25.
